

על ירושלים וחוות החיות

במוקד פרשת בחוקותי "התוכחה", נבואת החורבן שקריאתה בבית הכנסת מעוררת תמיד רגשות נוגים: "וְנִתַּתִּי אֶת עֲרִיכֶם חֲרָבָה וְהִשְׁמֹתִי אֶת מִקְדָּשֵׁיכֶם... וְאֶתְכֶם אֶזְרָה בְּגוֹיִם וְהִרִיקֹתִי אֶחְרִיכֶם חָרָב..." (ויקרא כו לא-לג). השנה חל יום ירושלים בשבוע 'בחוקותי'. זכינו לראות בזה, קצת מהנחמה שבסוף התוכחה: "וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי עִקְוָב... וְהֶאֱרַץ אֶזְכָּר" (שם, מב).

כולנו שמענו על 'ירושלים של מעלה'. אכן שתי ירושלים קיימות: האחת של עפר ואבן של חורבן ושיקום, השנייה רוחנית בשמים, מלאה פלאות ומיסתורין, שאף פעם לא נחרבה. הפטריוט הארץ-ישראלי הגדול, רבי יוחנן, האמורא בן המאה השלישית קבע שלכך רומז הכתוב בתהלים (קכג, ג): "כָּעִיר שְׁחַבְרָה לָּהּ יִחְדּוּ". שתי הירושלים חייבות להתחבר: "אמר הקדוש ברוך הוא לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה". (תענית ה ע"א). ירושלים השמימית המופלאה - ריקה. הקב"ה יכנס אליה, רק אחרי שישראל ישובו לירושלים הארצית, ירושלים של עפר ואבן.

עמדות היו רגלינו - בשערין ירושלים

ב-1267, בדיוק 700 לפני שהעיר העתיקה פתחה את שעריה בפני היהודים, הגיע לירושלים רבי משה בן נחמן (הרמב"ן) המתאר את שממת העיר. שממה זאת שיקפה לפי הרמב"ן, פסוק מפתיע המשולב בתוכחה שבפרשתנו (ויקרא כו, לב): "וְהִשְׁמֹתִי אֶנִי אֶת הָאָרֶץ, וְשָׂמְמוּ עָלֶיהָ אִיבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ". רבים ינסו להשתלט על ירושלים, הם לכאורה יצליחו, אך למרות הכל היא תישאר שממה. הטרגדיה המשותפת של העם והארץ, היא עדות מופלאה לנצחיות האהבה שבין השניים. הארץ נאנסה, אך סירבה לתת את פירותיה לכובש הזר. האהובה תחכה לנסיך שהפך צפרדע. ואכן, בעקבות דברי חז"ל בספרא (מדרש התנאים לויקרא'), כותב הרמב"ן: "ואלה דברים יבטיחו בגאולה העתידה הבטחה שלמה יותר מכל חזיונות דניאל". חזון הגאולה מתבטא לא בחשבונות הקץ על פי ספר דניאל, אלא במציאות שנתגלתה לפניו בארץ: "שאין ארצנו מקבלת את אויבינו, וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה, כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לא-ל ידם" (רמב"ן, ויקרא כו, טז), או כפי שכתב באגרת לבנו נחמן: "רבה העזובה וגדל השממון, וכללו של דבר, כל המקודש מחבירו חרב יותר מחבירו, וירושלים יותר חרבה מן הכל".

בדיוק שש מאות שנה מאוחר יותר, בשנת 1867, מאה שנה לפני שחרור ירושלים, ביקר בארץ מרק טוויין, הסופר הנודע. רשמי ביקורו כונסו ב"מסע תענוגות לארץ הקודש". וכך הוא מסכם את מסעו (בתרגומו של א' בן נחום, עמ' 162-163):

מכל הארצות הנודעות בנופן המכוער, חושבני שזו [ארץ ישראל] ראויה לכתר האליפות. הגבעות קרחות ודהוהות וחזותן עלובה. העמקים הם מדבריות מכוערות שבשוליהם צמחייה דלה עטויית עצב ויגון. ים המוות וים הגליל נמים בלב מרחב של גבע ומישור שבו אין מבטך נתקל בשום גוון נעים, בשום עצם מרתק, בשום נוף וחזוי בערפל-ארגמן, או מנומר בצללי עננים. כל קו הוא גס וכל תו הוא חד, אין פרספקטיבה - המרחק אינו מחולל כאן את קסמיו. זוהי ארץ שממון, חוסר תוחלת ושברון לב...

ארץ ישראל יושבת עטוייה שק ואפר. רובצת עליה קללה שהובישה את שדותיה והצמיחה את אונה... אף ירושלים הנודעת, פאר השמות בהיסטוריה, איבדה את כל גדולתה העתיקה והפכה לכפר-חלכאים; אוצרות שלמה אין בם עוד לעורר את הערצתן של מלכות מזרח... ים הגליל המפורסם, שם עגנו פעם ציי רומא... נוטש זה זמן רב על ידי שוחרי מלחמה ומסחר, וגדותיו - שממה ודממה; כפר-נחום הוא תל חורבות חסר צורה; מגדלא היא מעון קבצנים ערביים; בית ציידה וכורזין נעלמו מעל פני הארץ, ו"חצריהן מסביב"ם... נמים שבדממת הישימון, מעון ציפורי טרף ושועלי ערב.

שוממה ומכוערת. וכי למה לא תהא כן? הייתכן כי קיללת-שמים תנווה ארץ? ארץ ישראל אינה שייכת עוד לעולם החולין הזה. מקודשת היא לשירה ולמסורת - היא ארץ החלומות".

ובמקום אחר מוסיף מרק טוויין הערה מדהימה (שם, עמ' 64):

לגבי איזור זה אמורה אחת הנבואות: "וְהַשְׁמַתִּי אֶנִּי אֶת הָאָרֶץ וְשָׂמָּו עָלֶיהָ אִיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ... וְהִתְהַ אֶרְצְכֶם שְׂמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ חֲרָבָה"

השור, הסוס והחזירים

לא כולם יסכימו לתיאורים הללו, וודאי לא יסכימו בוני המיתוסים הפוסט-ציוניים לפיהם אף פעם לא ייבשו אבותינו ביצות ולא הפריחו שממות. אך, אולי גם אליהם דיבר רבי יוחנן ההומניסט הגדול, בהסבירו את חזון הנחמה של הנביא ירמיהו (פרק ל): "כִּי הִנֵּה יָמִים בָּאִים נָאִם ה' וְשָׁבְתִי אֶת שְׁבוֹת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה... וְהִשְׁבֹּתִים אֶל הָאָרֶץ..." אלא שבתוך הנחמה מסתתרת נבואה טראומתית על צירי הלידה של הגאולה: "קוֹל חֲרָדָה שְׁמָעֵנוּ פֶּחַד וְאִין שְׁלוֹם... מְדוּעַ רָאִיתִי כָּל גִּבֹּר יָדָיו עַל חֲלָצָיו כִּי־לִדָּה, וְנִהְפְּכוּ כָּל פָּנִים לִירְקוֹן."

מה משמעותו של סיום מוזר זה: "וְנִהְפְּכוּ כָּל פָּנִים לְיִרְקוֹן"? רבי יוחנן מלמד אותנו ש"כל פנים" הם "פמליא של מעלה ופמליא של מטה"! גם השמים מצטערים על הדילמה הגדולה בזמן השיבה לארץ "בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא הללו מעשה ידי והללו מעשה ידי, היאך אאבד אלו מפני אלו"? (סנהדרין צח ע"ב). ורב פפא, האמורא הבבלי בן המאה הרביעית, מסכם זאת בפתגם ארמי: 'רץ ונפל השור, הולך [הבעל] ומעמיד את הסוס באורותיו'. ועל כך מוסיף רש"י: "וכשמתרפא השור היום או למחר ממפלתו, קשה לו [לבעל] להוציא סוסו מפני השור לאחר שהעמידו שם". א-לוהי ישראל אוהב את כל מעשה ידיו, שור וסוס גם יחד. הגיע זמנו של השור לחזור לביתו, אך קשה לבעל להוציא את הסוס. השור ואף הסוס הדייר החדש מעשה ידיו הם!

האם יבין הסוס שיש גם מקום לשור? בשעות הפוליטיות שלו, טוען הסוס ש"מיתוס" השיבה אינו אלא המצאה לנשלו. כמה מופלא זה טיעון זה. הניסיון לשכתב את העבר ולמחוק את קשר השור לאבוס קונהו, הוא מחווה של כבוד מופלא להיסטוריה. שכתוב זה מעיד כמאה עדים ש"אילו" אכן היו לו כאן פעם בתים שנחרבו, "אילו" הנרטיב ההיסטורי של השור היה אמיתי... האם אין לו זכות לשוב לביתו? הסוס האציל יושב על אבוס השור, אז למה לא להניח לו, למשל, את אורות שלמה? האמנם לא יוכלו להתפלל באותו הר?

הסוס, השור, וודאי גם הכבש המסתכל מרחוק, הם מעשה ידיו של הקב"ה. אולם, כמו שקבע כבר ג'ורג' אורוול, בחוות החיות יש גם חזירים מסוכנים השופכים דם או רוקדים עליו. ועל החזירים כבר אמרו חז"ל, שאין מקומם בארץ הקודש "כִּי הָדָם הוּא יִחְנִיף" – יטמא – "אֶת הָאָרֶץ" (במדבר לה, לג). במעשי ידיהם איבדו החזירים את הזכות להיקרא מעשה ידיו של הקב"ה. ועל כך מנבא ירמיהו באותו חזון: "וְעַתָּה צָרָה הִיא לְיַעֲקֹב וּמִמָּנָה יִנָּשֶׁע... וְאַתָּה אֵל תִּירָא עֲבָדֶי יַעֲקֹב... וְאֵל תַּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעַ מִרְחוֹק וְאַתָּה זֶרְעָךָ מֵאֶרֶץ שִׁבְיִם, וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁקֵט וְשָׁאֲנוּ וְאֵין מִחְרִיד".